

CZŁOWIECZY (1571) ai

o oraz e jasne.

sg m N człowieczy (343). ◇ G człowieczego (99); -ego (5), -égo (2), -(e)go (92); -ego MurzNT (2), BiałKat; -ego : -ego OpecŻyw (2 : 2). ◇ D człowiecz(e)mu (42). ◇ A człowieczego (61), człowieczy (49); -égo (3) OpecŻyw (2), BiałKat; -ego (1) MurzNT; -(e)go (57). ◇ I człowieczym (55), człowiecz(e)m (4); -(e)m RejPos (3); -(e)m : -ym BibRadz (1 : 1); skrót: czło. (1). ◇ L człowieczym (33), człowiecz(e)m RejPs (2). ◇ V człowieczy (66). ◇ f N człowieczą (98); -ą (87), -(a) (11). ◇ G człowieczéj (82), człowieczyj (1) MurzNT, człowieczy (1) LibMal, człowiecz(e) (1) Mymer¹; -éj (6), -ej (2), -(e)j (74); ~ -éj KochMRot, GosłCast; -éj : -ej SienLek (1 : 1), BiałKat (3 : 1). ◇ D człowieczéj (20); -éj (3); -(e)j (17). ◇ A człowieczą (60). ◇ I człowieczą (18). ◇ L człowieczéj (42); -éj SiebRozmyśl (2); -ej (1) SienLek; -(e)j (39). ◇ V człowieczą (1). ◇ n N człowieczé (81); -é (6) OrzQuin, SienLek (3), Oczko, SarnStat, -e (2) BiałKat, KochFrag; -(e) (73). ◇ G człowieczégo (88); -égo (8); -ego (3); -(e)go (77); -égo GosłCast; -égo : -ego OpecŻyw (4 : 2), SienLek (3 : 1). ◇ D człowieczemu (22); -emu (3); -(e)mu (19). ◇ A człowieczé (62); -é (9); -e (4); -(e) (49); -é ForCnR, SarnStat; -é : -e OpecŻyw (2 : 2), SienLek (5 : 2). ◇ I człowieczym (6), człowieczém (1) GórnTroas. ◇ L człowieczym (42), człowiecz(e)m (6); -(e)m BudBib, BudNT; -(e)m : -ym FalZioł (2 : 3), BibRadz (1 : 1), GórnRozm (1 : 1). ◇ pl N subst człowiecze (38); -e (2), KochPs, SarnStat; -é OrzQuin (1); -(e) (35). ◇ m pers człowieczy (2), GórnDworz, BudBib. ◇ G człowieczych (53). ◇ D m człowieczym (9), człowiecz(e)m FalZioł (2). ◇ f człowieczym (2). ◇ A subst człowieczé (42); -é (3) SienLek, ZawJeft, GórnTroas, -e (1) BiałKat; -(e) (38). ◇ I m człowieczymi (9), człowiecz(e)mi (9); -ymi KromRozm I, CzechEp (2); -(e)mi BudBib, BudNT (2), ZapKościer; -ymi : -(e)mi RejPos (5 : 4), RejAp (1 : 1). ◇ f człowiecz(e)mi (6) BibRadz, BielKron, RejWiz, RejAp, HistRzym, BudBib; człowieczymi (1) CzechRozm. ◇ n człowieczymi (1) PatKaz I. ◇ L człowieczych (10). ◇ V m pers człowieczy (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. Przymiotnik od „człowiek” w znaczeniu istoty psychofizycznej; *hominis* Murm, Mymer¹, Mącz; *humanus* Calag, Cn (1570) :

a. Do człowieka należący jako część składowa lub produkt jego organizmu fizycznego albo jako przymiot lub element jego psychiki (527) : Więc wżysłtko człowiecze ciało/ Prze niezgodę iest zniśczało: BierEz R2, Cv; PatKaz II 35, 66v, 77; PatKaz III 98; O wyekoch y częłćyach człowyecznych [*hominis; des Menschen*] Murm 44, 102; Mymer¹ 21, 24, 1 nlb v [2 r.]; BartBydg 81v; bo Czołnek zagrzewa y trawi czo iest nie śtrawnego w człowieczym zoładku. FalZioł IV 46b; Krew czyrwona ízarłatowey barwy/ gładka/ á gęłta, Przyrodzenie człowiecze zdrowe znamionuie. FalZioł V 59v, I 108b, IV 6b, 26d, 36c, V 26 (34); Bowiem natrwalśze y nałtalśze bywaią one rzeczy ktore w młodym wieku [...] w pamięć człowieczą bywaią wlane BielŻyw nlb 13, nlb 6, 138; Gdyz tedy náuka y vmiejętność dułżę człowieczą czyni dołkonałą y dołtateczną. GlabGad A4v; Ale iż rozum wżytek człowieczy w pamięci zależy przeto śłufza wiedzieć iż im śłuffzy człowiek tim rozumnieyśzy może być GlabGad M6, B3, B5, B7v, D2v, P (37); BierRozm 8; KłosAlg Av, A4v; RejPs 33, 57v, 169v, 194v, 206v, 219v; SeklWyzn 3v; kto wyleie krew człowieczą/ niechay iego krew będzie wylana SeklKat 13v, Y2v; LibMal 1549/148v; RejKup e8, o2v; dzień iáłny czyni vmyśl [!] człowieczy weloły/ á

zálie ciemny dzień/ łmutny czyni łmył [!] ludzki y zácmiony *HistAl* K3v, C6, F6v, K, Kv, M3; o wolności wolej człowyczey *KromRozm I* K2, D3, K4; *MurzHist* O4v; *MurzNT* 103v, 128v; *KromRozm II* bv, q, q3v; *KromRozm III* B6, B6v, B8, C, D5, F6v; *GliczKsiąż* D4, M5; Iáko iełt ciężkie łumnieniu człowiczemu brzemie łprofnych grzechow *LubPs* T3v *marg*, Vłtrzeżelz łie teź łprawy chodzącey w cyemności/ Ktorą duch zły záłlepya człowycze krewkości [*marg: záłlepya krewkość człowyczeńřkq.*] *LubPs* V, F4v *marg*, T6, bb6, cc6, ff4; *KrowObr* A2v, 23v, 125v, 166; *RejWiz* 1v, 58, 82v, 107v; Abowiem wedłóg drow ták ogieł gora: á wedłóg mocy człowiczey/ ták gniewliwość będzie ie⁸⁰ *Leop Eccli* 28/12, 4.*Esdr* 15/36, *Prov* 20/27, 28/17, *Ez* 10/8, 21, *Zach* 12/1, *Iac* 3/8 (13); Vkázuie iákie był przyrodzenie człowiece [!] po zgrzeźzeniu. *BibRadz I* 4b *marg*, *Gen* 6/13, 9/6, 1.*Reg* 18/44, *Ezech* 4/12, 14, *Apoc* 9/7 (14); Tubálkaim [...] wymyłł rzemiełł kowálłkie [...] y máłowanie twarzy człowiczych *BielKron* 4v, [*Faryzeusz*e] wierzyli káždą dułżę człowiczą po łmierci żyć *BielKron* 118v, 81, 82, 84v, 101, 108 (25); Lineamenta animi, Społob vmysłu człowiczego. *Mqcz* 194b, *Velanda corporis*, Członki człowicze które máyą być zákwíwáne. *Mqcz* 479a, 160a, 261d, 368d, 397d, 433c (19); *OrzQuin* Iv, P3, Q, V2; *SarnUzn* B5 [2 r.], G5v, H3v; łpal włoly człowicze ná proch *SienLek* 47v; krew kozłowa wárzona miáłko vtárta/ pomaga chorey wátrobie człowiczey *SienLek* 88v; Brodawkí theź łą ołobliwym ołzpácením płci człowiczey *SienLek* 136; Wnátrza człowiczęgo połozenie y łprawy *SienLek* T2v, a3v, 14, 20, 59v, T2 (46); Bo widząc Duch łwięty krnábrność á zákwámíálość przyrodzenia człowiczęgo złościwego/ [...] powtarzác raczył *RejAp* 174v, 29, 48v, 79v, 85, 179, 196, Ff2; Ale rozum má tyle mocy iż łmyłł człowicze záwždy go łłuchác mułżą/ [...] Owa iáko powiedám rozum człowiczý má thyle mocy/ iż [...] kiedy łie ocknie [...] włzytko ciáło człowicze wzrułżyc łie/ y w łprawie łwey łtáńác mułł: *GórnDworz* Ff5v; iáko vmyłł człowiczý dáleko zacniełřy iełt/ niż ciáło *GórnDworz* Ii; á cudności człowiczey/ kthora w połozeniu kłtáłtownie członkow zależy/ nie iedno oczymá/ ále y inemi łmyłł vżywác [*człowiek*] požáda *GórnDworz* L1, C6v, H5, P8, Cc4, Kk7 (20); *GrzepGeom* B4; *HistRzym* 123v; Iż więcey ná przyłłufze bác łie Bogá niżli mocy człowiczey. *RejPos* 40; Grzech iełt łthráłřliwy w łumnieniu człowiczým. *RejPos* 177 *marg*; gdyź Mędrcy ciáło człowicze ábo człowieká názwáli być mniełřým łwiátem. *RejPos* 281, 63, 247, 343, 349 (37); *RejPosWiecz*² 91v [2 r.], 92 [3 r.], 95v; Ten członek łerce człowicze náprzedniełřy iełt/ ábowiem w píłmie nigđžey niemáłz ták zálecone go žadnego członku/ iáko ten *GrzegŚm* 31; co píłmo przywáłřzcza duchowi człowiczemu/ tho mu przywáłřzcza poki iełt w cíele *GrzegŚm* 48, 3, 20, 30, 47, 51, 64; (*marg*) Zmartwychwłtánia dowody (–) gdyź dułże nieśmiertelne łą/ y máią przyrodzoną łkłonność ku ludzkim ciáłám iáko części człowicze *KuczbKat* 90, 10, 40, 275; Doktor uczony gdy widzi wáde iáką w człowiczým cíele [...] tedy iá [...] iáko moze łeczy á opátruie. *RejZwierc* 78v, 68, 112v, 147, 215, 236c (29); *BielSpr* 61; Teź połámał [*król*] mogíly/ á wyrábał gáie/ y nápełnił miełřcá ich kościámi człowiczemi. *BudBib* 4.*Reg* 23/14, *Deut* 4/28, 4.*Reg* 19/18, *Is* 2/11, *Ez* 4/12, 15 (10); Gdyby grzech w człowíku miełřkáiący/ [...] nie zácmíł był zmyłłow człowiczych *CzechRozm* 88v; bes męžá rodźic człowiczey mocy y rozumowi niepodobná. *CzechRozm* 155, 27v, 88 [3 r.], 95, 214v, 215v (15); Miály miedzy łobą [...] członki ciáłá człowiczęgo [*membra corporis humani*] rozmowę o Słóńcu/ [...] Rozum człowiczý [*ratio hominis*] [...] ná łámych oczu wotum pozwolíł/ y zá nimi łkazał. [...] Concilium Niceńłkie náśłádowáło tego

Seymu członkow człowieczych [*conventum membrorum* Modrz 82] ModrzBaz 29v, 30 [2 r.], 37, 50, 57v, 136v, 144; SkarJedn 279; Oczko 10v; KochPs 27, 73; SkarŻyw A3v; CzechEp 45, 146, 171, 371; NiemObr 16, 30, 44, 45, 46 [2 r.], 47; KochFr 65, 132; KlonŻal A4; KochMRot C2; wierzył [*Mathias Elaccus*] że dużę człowieczą nie Pan Bog ále Dyabeł ł tworzył. ReszPrz 76; Dołyć na rozum człowieczy/ Dzień dżisieyły mieć ná pieczy KochPieś 47; ArtKanc B19v; GórnRozm L3v, M3v; KochWr 29; Calep 416b, 727b; Phil L, R3; GórnTroas [3], 59, 71; GrabowSet T2v; KochFrag 23; OrzJan 19; Iákożby oddał káždemu w dzień ładny według vczynkow iego/ kiedyby nie było wolności w człowiecze/ którą zowá liberum arbitrium? (*marg*) Wolność człowiecza. (-) [*cf Wolność człowiecza ieft y w grzeżeniu. Wolność ludzka ná złe y ná dobre. WujNT Ccccc4*] WujNT 69; Syn człowieczy nie przyłzedł duże (*marg*) człowiecze G [= *grecki tekst*] (-) tráćić/ ále záchowywáć. [*animas perdere Vulg; animas hominum perdere PolAnt*] WujNT Luc 9/56, s. 306, 374, 546 [2 r.], 1.Cor 2/11, Apoc 9/7 (13); WysKaz 18, 46; SarnStat 138, 792; PowodPr 37; VotSzl A2v; KlonWor 69.

W charakterystycznych połączeniach: człowiecze (-y, -a) ciało (88), członki (18), części (2), głowa (11), kość (4), krew (12), oblicze (2), oczy (7), ręka (15), skora (6), twarz (9), usta (6), włosy (5), wzrok; głos (7), gnoj (9), łajno (12), mocz (8), uryna; duch (10), dusza (15), krewkość (4), mądrość (3), moc (13), natura (26), przyrodzenie (38), rozum (56), sumnienie (2), umysł (13), zmysł(y) (7).

Wyrażenia: »dusza człowiecza« = człowiek [szyk1 : 1] (2): LubPs ee4; Walczyli ná przeciwko Agarenom: [...] á pobráli [...]: Wielbładow pięćdziesiąt thyięcy/ Owiec dwie ście y pięćdziesiąt tyięcy/ á oflow dwa tyięce/ á duż człowieczych [ludzi BibRadz] łto tyięcy [*animas hominum centum milia*]. Leop 1.Par 5/21.

»serce człowiecze« = natura, psychika ludzka; człowiek; cor hominis a. hominum a. humanum Vulg [szyk 42 : 3] (45): ForCnR Av; TarDuch D5; RejKup y4; Wiedz záište iż człowiek álbo ferce człowiecze nie ma łie żadnym obyczáiem w pychę podnołić HistAl L7v, K5; LubPs B6, bb5v *marg*, dd4v; KrowObr 55v; Abowiem łmyłly y pomyłlenie ferca człowieczego [*cogitatio humani cordis*] pochopne bárzo ku złemu z młodości łwey. Leop Gen 8/21, Eccli 13/31, 27/7, 42/18; Iáko znać z owocu opráwę drzewá ták ferce znać człowiecze z rozmyłłney powiełci. BibRadz Eccli 27/6; Serce człowiecze ieft zdradliwe. BibRadz Ier 17 arg, I 356b *marg*; GórnDworz M2, Ff8; HistRzym 108v; Iákoż y káżdá wiára człowiecza/ á zwłázczá pociefzliwa/ połpolicie bywa z nieiákim podziwowániem á z vrádováníem ferca człowieczego. RejPos 28v, A5, 8v, 33, 39, 64, 204, 212v, 247v; GrzegŚm 31; KuczKat 370; RejZwierc 81; BudBib Dan 4/16; CzechRozm 88 [2 r.], 116, 209, 239v; NiemObr 92; bo trudno ieft z przyrodzeniem walczyć: á ferce człowiecze nie ieft kámienné/ áni żelázné KochFrag 47; Bo z wnątrznóci ferca człowieczego [*Ab intus enim de corde hominum Vulg*] wychodzą myłli złe WujNT Mar 7/21, 1.Cor 2/9, Bbbbbb3; SarnStat 3v; SkarKaz 347b; CzahTr E4v.

»wnętrznóci, wnętrznóć człowiecze (-a)« = wnętrze, psychika ludzka; viscera hominis Vulg (4 : 1): Ktho włóżył we wnętrznóci człowiecze mądrość? Leop Iob 38/36; SienLek T4v; Známionuie theż duch włzytki wnętrznóci człowiecze/ ferce/ myłli/ etc. Iáko Kryłthus mowłł/ Błogołławieni vbodzy w Duchu, tho ieft w łobie wewnątrz/ álbo w fercu pokorni GrzegŚm 55; CzechRozm 89v; ActReg 173.

Szeregi: »nie człowieczy, ale boży (a. boski)« (szyk 1 : 1] (2): iż to było mocy Bólkiey á nie człowieczej. CzechEp 184, 69.

»człowieczy, (i, albo) cielesny« [szyk 2 : 1] (3): vczucie człowieczé álbo cíelefné/ zowę to co y látinowie fenfum rzekáią [...] tegoż vczucia pięćioro człowiek ma w nieporużonym á dołkonáým cíele/ iáko iest Widzenié/łuch/ wonia/ ímák/ y dotknięcie *SienLek* T3v; bes [...] iákíey mocy cíelefney y człowieczey. *CzechRozm* 180; *CzechEp* 69.

»ludzki abo człowieczy« (1): iáko y człowieczeństwo iest ludzkie ábo człowieczé/ á człowiek nie iest człowieczeństwá iákíego Synem. *GrzegŚm* L.

b. *Człowiekowi właściwy, swoisty, podobny, taki jak u człowieka, godny człowieka; hominis* *Modrz, Vulg* (162) : *BierEz* K4v; ien [syn boży] wftąpił w trzewa dziewiczeé/ wziął na się ciało człowieczéé. *OpecŻyw* 161, 14, 100v [2 r.]; Obral fyn boży tą myślą panną matką z wycznofzczy w radzye boftwa íwego y przełz nyą chczał zataycz thayemnyczą wczyelenya boftwa íwego, wprzykryczyu czlouyeczey natury *PatKaz II* 31v, 22, 45v, 48, 57v, 59v (21); *PatKaz III* 89, 89v; Sroka. IEst ptak biały y czarny [...], ięzyk ma ízyroki/ kthorim theż y człowieczé łowa wytwarza *FalZioł* IV 26a; *RejPs* 172v; *RejJóz* F2v; *SeklKat* O4v; Nyeme żwyerzę [oślica] głósem czlouyeczým mowząc/ záhámowało proroká onego ífaleńftwo. *KromRozm I* D2v, C3; *KrowObr* 214; Sátyrowye/ íą dziwy s człowieczymi głowámi/ á s kozłowemi rogámi. *RejWiz* 46 marg; Vказаł mu sie [człowiekowi na puszczy] Anyoł w człowieczey poftáwie *RejWiz* 131v, A7, 37, 82, 142v, Dd3v; *Leop* 4.*Esdr* 11/37, *Ez* 10/14, s. +2v [2 r.], *Apoc* 21/17; *LeszczRzecz* A2v; Obyczáiem człowieczem tu Bog mowi dla mdłóści náłzey. *BibRadz I* 5b marg; Trzey Aniołowie w cíele człowieczem. *BibRadz I* 9c marg, *Ez* 10/14, *Dan* 4/13, 7/4, 8, *Apoc* 9/17; we Włofzech świniá sie vrodziłá s człowieczą twarzą. *BielKron* 180v, 8, 8v, 24v, 138, 144v, 268v, 363v; Káczerze byli/ którzy dzierzely yákoby też Bóg kftált/ ciało y yníze członki człowiecze miał/ id est hominibus per omniá similis *Mącz* 11b, 157b, 246b; *LeovPrzep* I3v; *RejAp* 79v, 142v, 183; íam siebie człowiek pozna/ y obaczy/ że w íobie człowieczych włáfnych przypadkow ma niewiele/ żwirzęcych przymiotow więcey/ á ílkierkę iákąś máłucz ką niebiefkíey náture. *GórnDworz* L13, C4, N3, Gg2, Gg4, L16; *HistRzym* 69; *RejPos* 60, 129v, 283v; *RejPosWiecz*² 91v; *BiałKat* 86, 111 [2 r.], 276, 328v [2 r.], 366v; *KuczbKat* 30, 55; *RejZwierc* Bhb 2v; *WujJudConf* 45; *BudBib Is* 44/13, *Ez* 10/14, 41/19, 4.*Esdr* 11/37; *Oczko* 23; *KochPs* 194; *SkarŻyw* 193; Ktorzy [Marcjon i Manicheusz] nie przyznawáli włáfnego ciáłá, ábo zgołá niechcieli mieć prawdziwym człowiekiem Christufá, ále mu tylko postać człowieczą przywłáfczáli *CzechEp* 142; Íż to dáleko ínfza iest być w kftáltcie Bożým/ á być Bogiem. Iáko ínfza iest być w kftáltcie człowieczým/ á być człowiekiem. [...] Boć y Bog będąc Bogiem/ nie może być w kftáltcie Bożým^m: y człowiek prawdziwy/ nie może być w kftáltcie człowieczým: y sługá w służebniczym y pan w Páńfkim: Ale pan będąc pánem/ może być ná czas odmieniwfzy się y w ízáty y w poftáwę/ w kftáltcie służebniczym: á sługá będąc sługá/ w kftáltcie páńfkim. Iáko też Aniołowie [...] kftált y ludzki choćiaż ludźmi nie byli/ y Boski [...] choćiaż się też Bogámi nie ítawáli/ na się bráli. *CzechEp* 316, 77, 143, 183, 245, 263 (12); *NiemObr* 116 [2 r.], 138; *KochFr* 115; *KochBr* 150; *ReszPrz* 76, 81 [2 r.], 84, 85; *GrabowSet* O4v; Chćiwość przełożeńftwá iest krewkość człowiecza czálem y w dobrych ludziách. *WujNT* 232; íesli ínfza iest/ być w poftáci Bożey/ á niżli być Bogiem: to też ínfza będzie/ być w poftáci człowieczey/ á niżli być człowiekiem. *WujNT* 687 [cf *CzechEp* 316], 333, 687 [4 r.], 688 [2 r.], *Apoc* 21/17 (19); O ráczyłz się do iego náświétłzýy miłóści przyczynić zá mną: gdyż on [*Chrystus*] téż ná íobie nošíł

człowieczą naturę/ y dobrze był świadóm krewkości człowieczeństwa mego *SiebRozmyśl* I2, E2v, H3; O nie wierzę aby tam ludzie iacy żyli/ Albo imienia tego człowieczego byli. *KmitaSpit* G4; *CiekPotr* 26; *GosłCast* 52.

W charakterystycznych połączeniach: człowiecze (-y, -a) ciało (8), członki (3), głowa (4), oblicze (5), płeć (6), serce (2), twarz (9); krewkość (4), natura (62), przyrodzenie (9); głos (8), kształt (8), miara (3), postać (10), postawa (3).

Fraza: »nie jest rzecz człowiecza« = jest niegodne człowieka (1): będącym w niebezpieczeństwie ratunku gdy możeś nie dać wodzie tonących na morzu nieratować/ nędzami ludzkimi oczy swe pász/ nieieft rzecz człowiecza. [*hominis non est*] *ModrzBaz* 67.

Szeregi: »boski i człowieczy« (6): Niewyznawać dwoiakiey natury w kriftuście/ boskiey y człowieczey. *SeklKat* O3v; *WujJudConf* 254v; *CzechRozm* 20v, 22v; *CzechEp* 320; *WerKaz* 286.

»nie boski, ale człowieczy« (1): nie mowił iako w poftáci boskiey/ ále iako w tzłowietzey. *KrowObr* C3.

»nie człowieczy, ale boży« (1): Chrifus Iezus będąc pierwey w kłztałcie nie człowieczym ále w Bożym/ wziął potym kłztałt sflugi/ y vniżył fie z onego zacne⁸⁰ kłztałtu Boskiego *CzechRozm* 56.

»człowieczy i anjelski« (2): *KromRozm I* O4; Choćbym ięzykami człowieczemi mowił y ánielkami [*Si linguis hominum loquor et angelorum*]/ á miłości niemam/ zoštałem miedzią brzmiącą/ álbo cymbałem dzwoniącym. *BudNT* 1.Cor 13/1 [*idem KromRozm I* O4].

»ani anjelski, ale człowieczy« (1): takyefch zgrzeźyl anyoł yako y czlouyek wchakośch bozy fyn nye dla anyoła sthąpył nazwyath ale dla czlouyeka [...] any anyelkyey natury przyyącz raczył ale czlouyeczą *PatKaz II* 34.

»cielesny albo człowieczy« (1): nie mniamaymy abyć wołáli [*duchowie święci*] głofy cielesnemi álbo człowieczymi *RejAp* 61.

»nie człowieczy, ale wilczy albo psi« (1): Ale to iuz ieft nie człowiecze ále wilcze álbo pfię przyrodzenie/ ktory co potka toby rad kął *RejZwierc* 77v.

»nie człowieczy, ale zwierzęcy« (1): TOś iuz słyźzał y zrozumiał iako ieft sprofna á nie ku człowieczey poftawie ále prawie ku źwirzęcey podobna sprüfung y poftawá człowieká rozniewánego *RejZwierc* 79.

c. *Przez człowieka uczyniony, wykonany, popelniony, wyrażony, okazany jako dzieło lub przejaw jego osobowości; przymiotnik „człowieczy” wskazuje na człowieka jako sprawcę czynności lub stanu wyrażonego przez określany rzeczownik; hominum PolAnt, Modrz, humanus Modrz; hominis Vulg (135) :* Thełz kyedy baczmy czo yełth grzech pyeruorodny yłz nyeyelth vczynek czlouyeczy yako ynłze grzechy *PatKaz I* 16v, 13v; *PatKaz III* 89, 99, 100, 112; *FalZioł IV* 25c, V 15, 15v [2 r.]; Iełtłize podle przyrodzenia żyć będziefz nigdy nie zubożeiefz, ale iełtli vedług źądzey, nigdy nie wzbogacieiefz, bo przyrodzenie na male dofić miewa, ale źądza człowiecza wiele potrzebuie. *BielŻyw* 102, 137; koniec tey wtorey części o rządzeniu człowieczym. *GlabGad* L7; o poznawaniu obyczaiow człowieczych vedług sprofobu iego ciała. *GlabGad* L7v, F6 źp, Mv, O, Pv (10); *RejPs* 210v; Gdyź tełtamentv człowieczego [...] niemoże iny człowiek kállować álbo złamać [*bibl: Gal 3/25*] *SeklWyzn* d4v; *RejKup* y2; *KromRozm II* b2v, q4; *BielKom* D4v; *GliczKsiqz* A2v; *LubPs*

bb5v; *RejWiz* 11, Cc7; niemamy mnić/ by to co iest Bog złotu ábo írebru/ ábo kámieniowi/ wyrzézaniu rzemieñniczemu y wymyflowi człowieczemu [*sculpturae artis et cogitationis hominis ... simile*] podobno było. *Leop Act* 17/29, 1.*Reg* 16/7, *Ps* 75/11, *Eccli* 21/27; Szkodliwać to rzecz iesth bárzo/ zárzuć prze wyftępek człowieczy/ vrząd Biskupi *OrzList* fv, c2v; *RejZwierz* 119, bb3v; Vmyfl człowieczy z powielci poznán bywa. *BibRadz Eccli* 27 arg, 1d marg, *Gen* 6/5, *Ioz* 10/14, *Prov* 21/2, *Eccli* 27/4; ábowiem myfli człowiecze s przyrodzenia prętkie fą ku złości z młodości íwych [*cogitatio humani cordis Vulg Gen* 8/21; cf *pomyślenie serca człowieczego Leop, myśli serca ludzkiego BibRadz, serce człowiecze CzechRozm* 116, 209] *BielKron* 5v; Wszelka robotá człowiecza/ [*labor hominis Vulg Eccle* 6/7] iestci w vfciech iego/ gdyż fie wftyki prace do uft íciągáią/ (to iest/ áby żył dobrze) *BielKron* 80v; *OrzQuin* B3v; *SarnUzn* E8; NAprzod vkąfzenié człowieczé/ gdyż téz iádowité iest/ iáko iad wyciągnąć *SienLek* 150v, 150v [2 r.], 151 [2 r.]; Ták ia rozumiem/ iż fą dwoiákie ípráwy/ á vczynki człowiecze/ iedne fą/ w ktorych iest íkutek/ iáko w budowaniu/ w píłaniu [...] á drugie fą w ktorych fie nic nie záwięzuie [...] iáko iest chodzenie/ ímiech/ pochutnywanie sobą *GórnDworz* L8v; trzebá fie dobrze rozmyflić/ s kim w ták gruntowná przyiaźń wftápić [...] nie telko dla tego iż w tym nalezy człowiecze dobre/ ábo złe mniémánie: ále téz/ iż tego wieku bárzo rzádki przyaciél prawdziwy *GórnDworz* Mv, G2v, S2v, Ff2, L15, Mm3v (10); Przykád o niewdzięczności człowieczy z dobrodzieyftw przyiętych. *HistRzym* 66; a niepodobneft to miłofierdzye [*Pana Boga*] ku miłofierdzyu człowieczemu *RejPos* 171; Omylne mniémánie człowiecze. *RejPos* 248 marg; Rozne nádzyeie człowiecze w ítráchu. *RejPos* 248v marg, 13v, 28v, 176v, 186v, 189v (13); *BiałKat* 43v; *KuczbKat* 356; Abowiem Mędrczy [...] gniew człowieczy doczełnym ízaleńftwem zwáli *RejZwierc* 75, 84v; O vpadku Człowieczym/ o Grzechu y przyczynie Grzechu. *WujJud* 63, B5 [*idem*]; (Iáko) wody głębokie (iest) rádá człowiecza [*consilium in corde viri*] / lecz mąż rozumny wyczerpnie iá. *BudBib Prov* 20/5, *Gen* 6/5, *Iob* 14/19, *Ps* 37/23, *Eccle* 8/6, *Eccli* 19/26; A prozno mi fłużá/ vcząc náuk/ rofkazań człowieczych [*docentes doctrinas praecepta hominum*]. Bo opuściwfy rofkázanie Boże/ trzymaćie vftáwę człowieczą [*traditionem hominum PolAnt*] / vmywánia konewek/ y czałz *BudNT Mar* 7/7 – 8; Iesli świádectwo człowiecze [*testimonium hominum*] przyimuiem/ świádectwo Boże więtfze iest *BudNT* 1.*Ioann* 5/9, a5v, 2.*Petr* 1/21; *CzechRozm* 58; nalepiey to Bogu polecić: bez ktorego pomocy/ záadne człowiecze ítáránie [*nullus humanus ... conatus*] [...] niemoże nic do íkutu przywieść. *ModrzBaz* 2 [cf *SzarzRyt* C3v]; Puśćmy teraz ná ítronę one rozności pánow od poddánych/ íláhcicow od chłopow: boć to wymyfty człowiecze. [*hominum inventa*] *ModrzBaz* 143; Kto ludziom rozum dáie/ tenze człowieczy Rozmyfl/ y íkryté rády zna *KochPs* 142, 10; *SkarŻyw* 357 [*Bogarodzica*]; *CzechEp* 37, 58, 292; *NiemObr* 92, 157; *KochMRot* A3; Lecz predię [!] człowiecza Wízyftká o tym piecza/ Aby ku złotu złotá przybywáło *KochPieś* 6; *KochSob* 67; *ArtKanc* N15v; *GórnRozm* A4v; *Calep* 249a, 768a; Vpásć/ zwyczaj człowieczy *GrabowSet* S2, I4v, K3v; *OrzJan* 111; *WujNT* 139 marg, *Act* 17/29, s. 556, *Gal* 3/15, s. 810 marg, Yyyyy4; *JanNKar* C3; *ZapKościer* 54; *KlonFlis* D2v; *SzarzRyt* C3v.

W charakterystycznych połączeniach: człowieczy (-a, -e), głos (7), myśl (8), obyczaj (5), pomysł, przemyśl, rodzenie (porodzenie) (6), słowo (6), umysł, upad (2), upadek (8), wymysł (4), złość (6), zwyczaj. Często z rzeczownikiem odsłownym.

Szeregi: »(nie) boży (a. Boga) a (ale) nie człowieczy« [szyk 5 : 2] (7): *OpecŻyw* 99v; *Leop Act* 12/22; Żydowie z pochlebstwá mowili [o Herodzie]: Boży tho głos á nie człowieczy [*Dei voces et non hominis Vulg Act* 12/22] *BielKron* 141v; gdyż one vczynki y fłowá/ człowiecze w nim nie były/ ále Bogá oycá lámego. *CzechEp* 141; Confesýa Aufzpurfka/ nie íeft Boże ále człowiecze/ to íeft Philippowe fłowo. *ReszPrz* 71; *WujNT Act* 12/22, s. 446 *marg.*

d. *Od człowieka lub z człowieka pochodzący; hominum PolAnt, Vulg (481)* : *OpecŻyw* 181v; Tegoż roku vrodził fie wielki dżiw człowieczy v Rádomiá w Bránkowie/ máiąc głowę Lwią/ pierśi kołmáte *BielKron* 420; *RejPos* 179v; Y vyrzeli fynowie Boży corki człowiecze [*filiis hominum*] że cudne były y fpoymowáli sobie zá żony wśzytkie ktore obráli. *BudBib Gen* 6/2, 4.

Wyrażenie: »syn człowieczy« = *człowiek; filius hominis PolAnt, Vulg (170)*: O dziewitzo [*Mario*] [...] fyn twoy był kráfy anielskié/ wśfech fynow człowieczych nápiękniefly/ ale ten [*umęczony Jezus*] íeft miedzy wślytkimi ludzmi nániepodobniefly *OpecŻyw* 131v, 134v; *RejPs* 80; *KromRozm II k; LubPs ee5v; KrowObr* 130; Y coż íefth człowiek że nań pámiętałz: ábo (co íeft) fyn człowieczy że go náfiedzałz? *Leop Hebr* 2/6, *Ez* 2/1, 3, 6, 8, 3/1, 3, 4, 10 (31); *BibRadz Ez* 4/1, 14, 5/1, 22/2, 39/1 (17); *BielKron* 96 [2 r.]; temuż twárda mowá íeft Kryfthufá być prawdziwie y wáfnie Synem Bożym/ to íeft Bogie^m z Bogá vrodzonym/ y tego być Synem człowieczym/ to íeft/ człowiekiem z człowieká vrodzonym: Jáko ktho przy Abráhámá być Oycem Kryfufowym/ ten przy Kryfufá być Synem człowieczym. *GrzegRóżn* G4, B2v, D2, E4, Lv; Tá ftáteczność wyftáwiá Ianá krzcicielá że Pan o nim dał to wyznánie/ że nádeń nie powtał wiefzy miedzy fynmi człowieczymi. *RejAp* 21 v, 14 [3 r.], 29, 192, 192v, Ee; A fłuchay ták wielkiego człowieká co thu powieda/ będąc thákíey doftoyności/ íż żaden fyn człowieczy w tákíey nie był *RejPos* 13, 19, 42, 68, 139v, 189v (16); *BialKat* a4; *RejZwierc* 263v; *RejPosWstaw* [21³]v, [143³]v; Bo ty [*Boże*] íam wiefz íercá wśzech fynow człowieczych *BudBib* 3.Reg 8/39, *Prov* 8/4, *Eccle* 2/3, *Cant* 2/15, *Ier* 32/19, *Thren* 3/33 (28); Prawdziwie powiedam wam/ że wśzytki grzechy będą odpufzczone fynom człowieczym *BudNT Mar* 3/29; Y wádzá dał mu [*Bóg Ojciec Synowi*] y íąd czynić íż fyn człowieczy íeft. (*marg*) poniewaz człowiek íeft. (–) *BudNT Ioann* 5/27; O Jezufie ták wierzę prawdziwie/ [...] íż on íeft mężem człowiekiem/ ábo fynem człowieczym. *CzechRozm* 11, 30v, 43, 124v, 143, 181 (17); *KochPs* 11; Ian o Iezuśie Chrifufie świadczy/ íż íię on íam człowiekiem wśzędy názywa/ gdy íię fynem człowieczym być wyznawa. A nie ták íáko píłze X. K. y mędrue zowíac go fynem człowieká: to íeft/ P. Máriey [...] to czyni [...] z niewiádomości íęzyká Hebreyskiego/ ktory wołu zowie fynem wołowym. Báráná fynem báránim. Oślá fynem ośłowym. Tákże y człowieká pófpolicie zowie fynem człowieczym y corká Syońká Syon gorę y corká Ierolimfká/ Ieruzálem etc. Tákże fynem człowieczym człowieká. Cze^{go} v Prorokow á zwáfzczá v Ezechielá/ pełno. *CzechEp* 307, 143, 148, 150, 295, 307 *marg*, 308 [3 r.], 345; przypomina też [*prorok Daniel*] Mefyáłzá ktorego fynem człowieczym názywa: przypomináiąc/ íż Bog temu fynowi człowieczemu (to íeft człowiekowi) podał/ páńftwo, cześć/ kroleśtvo *NiemObr* 117, 108, 109 [2 r.], 117, 120; Trzy rzeczy [...] Pan o sobie twierdzi: Prawdziwe człowieczeńftvo ktore przyiął: gdy íię zowie Synem człowieczym/ to íeft práwym człowiekiem. *WujNT* 314, *Ioann* 5/27, s. 321 *marg*, 324 [2 r.], 346 [4 r.], *Hebr* 2/6, s. 825; *SkarKaz* 579a.

Zestawienie: »syn człowieczy« – *Chrystus, Mesjasz; filius hominis PolAnt, Vulg (306):* O Iudáffu/ potzalowanijm fyna człowieczégo wydáwáls [*Vulg Luc 22/48*]. *OpecŻyw 106, 56v, [57v], 62, 87, 94, 95, 104v; WróbŻołt cč2v [2 r.]; RejPs 120v [2 r.];* Syn człowyeczy zápláci káždemu wedle yego vczynkow *KromRozm I G, M4; MurzNT Matth 9/6, 17/9, Mar 13/26, Luc 11/30, Ioann 3/13, 14 (15);* Wowczární teź Syná człowyeczego nye tylko owce fá/ ále y koźyelkowe. *KromRozm III C8v; LubPs S4; KrowObr 49;* Abowiem przyźedł fyn człowieczy/ żeby zbáwił to co było zginęło. *Leop Matth 18/11, 13/37, Mar 14/41, Luc 22/69, Ioann 6/27, Act 7/56 (18);* Gdy tedy wyźedł [*Judasz*]/ rzekł Iezus/ Terazí ieft vwielbion Syn człowieczy/ á Bog vwielbion ieft w nim. *BibRadz Ioann 13/31, Dan 7/13, Matth 13/41, Mar 14/62, Luc 17/30, 21/27 (17); BielKron 467v; SarnUzn E8v [2 r.]; LeovPrzep F4; RejAp BB7, 125v marg, 126 [3 r.], 136v, 172 (14); HistRzym 87, 113;* bo ktorey fie godziny namniey nádzzywáć będyecie/ tedy fyn człowieczy przydzye/ á zákołáce do was. *RejPos 344, 4v [2 r.], 66, 151v, 258v, 304v (27); RejPosWiecz² 90v; BiałKat 303v, 308v, 313v; GrzegŚm 7 [2 r.], 13, 62, 66; KuczbKat 50; WujJud 232v, 249; RejPosWstaw [21³]v; BudBib Dan 7/13; BudNT Matth 17/9, 12, 26/2, Mar 2/10, 10/33, 14/21 [2 r.] (17);* fyn człowieczy (rozumiey Mefyáľ) miał być w obłoku niebiełkim do Stárodawnego przywiedziony *CzechRozm 169, 27 [2 r.], 29v, 124 [2 r.], 169 [3 r.] (20); SkarŻyw 497; MWilkHist H, Hv;* Otoź to iálna iż Prorocy o fynu człowieczym pińáli y fyn człowieczy zá nas wřzytko wykonał. *CzechEp 308, 6v, 49, 62, 295, 301 (12); NiemObr 14, 32, 120, 149; GrabowSet B4; LatHar 377, 533, 688, 695, 721 (16);* Ieľlibyście nie iedli ćiałá Syná człowieczego/ y nie pili krwi iego/ nie będyćie mieć żywotá w łobie. *WujNT Ioann 6/53, s. 51, Matth 25/31, Luc 9/26, s. 314, Ioann 12/34 [2 r.] (102); SkarKaz 1b, 4b, 5b.*

Szereg: »syn Adamow abo człowieczy« (1) : Pierwřzy óciec náľz rzeczón ieft Adam/ tho ieft człowiek/ á Synem Adámowym ábo człowieczym nie ieft rzeczón *GrzegRóżn Lv.*

e. *Człowieka dotyczący, dotykający, dla człowieka przeznaczony, do człowieka skierowany; przymiotnik „człowieczy” wskazuje często na człowieka jako na obiekt podlegający czynności lub stanowi wyrażonemu przez określany rzeczownik (156) :* Napelnilo fie ieft iuź wřfytko/ tzuľs tzm miał czynitz za odkupienijé człowiecze *OpecŻyw 150, 13, 36v, 101v, 184; PatKaz I 14; PatKaz II 34 [2 r.];* A gdy w noczy lecząc [*lelek*] krzyczi, tedy łmierć człowieczą na onym miełtczu opowiada *FalZioł IV 25d;* Then kamień [*ematites*] ieftł ftworzon ku łłuzbie człowieczy/ á ie⁸⁰ mocz ieft ściągáiacza *FalZioł IV 53b, III 34d, V 2 [2 r.], 61v, 64, 72 [2 r.] (16); BielŻyw 81, 137; GlabGad E2, F4v; KłosAlg A3v; RejPs 134, 134v, 205v; RejJóz F4 marg; KromRozm I H2 marg;* Byćie łmutku łwego zápomnieli/ Ktory człowieczemu zdrowiu łzkodzi *BielKom G6v, F4v; LubPs K4v marg, T6v marg;* potkał Philozophá onego Epikuruľá łtárego/ kthory nic nie dzyerzał o źadney powinności/ iedno w roľkolfach łwiátá tego pokłádał wřzytko dobre człowiecze *RejWiz A5v, 32v, 45v, 87v, 89v, 107v, Cc7, Cc8v; Leop Eccli 27/5, 4.Esdr 8/6;* Bydłétá kthore fá łthworzone dla poźytku człowiecze⁸⁰ nie zgrzeľzyły *BibRadz I 466h marg, Gen 9/5, s. 278d, Iob 34/21, Eccli 39/30; BielKron 1v [2 r.], 4, 36v marg, 82, 156, 473v; KwiatKsiqź K; Penus [...] Ziwność/ wřzelákie potráwy y picie ku źiwności człowieczy naleźące. Mqcz 290b, 239b, 302c; SienLek 43 źp, 28v [2 r.], 70, 120, Sv; LeovPrzep I3v;* iż látá precź bieźąc/ biorą s łobą wiele człowieczego dobrego/ y odeymuią siłę *GórnDworz H5v, Dv, K3, Dd8, Hh3, Ii (12);* Pátrzyźe tu pilno/ iáką tu miłośćiwy Pan pieczą mieć raczył/ áby

žadney rzeczy nie przepátrzył/ ktoraby była potrzebna człowieczemu zbáwieniu *RejPos* 129v, 40, 42 *marg*, 128v, 294, 335; VÍpráwiedliwienie człowiecze zřczyréy łáiki Božéy. *BiałKat* 28v *marg*, 228v, 276; Czáły człowiecze łá iáko źiołko [bibl.: *Hominis sicut herba dies eius PolAnt Ps* 103/15] (*marg*) Cáłego człowieká rozumie [*Dawid*]. (-) *GrzegŚm* 2, A2v, 27, 30; Bo ták bárzo Pan Bog brzydźi sie meźbooyftwem [...] že chce y z beřty brác pomřtę człowieczego zábicia: y bydlę ktoreby obráźiło człowieká/ zábic rořkázuie. [...] y [*aby człowiek*] ręce łwe od złořliwego zábicia ludzkiego hámował. *KuczbKat* 315, 60; Wiek człowieczy ieřt iáko rok bieźący. *RejZwierc* B2 [*idem* 3 r.], 136 [2 r.], Bbb3; Czás człowieczy iáko rok bieźący *RejZwierc* 172 *marg*, *idem* Aaa3v, 156, 157v, Bbb2; *BudBib Is* 2/17, *Ier* 10/23, *Eccli* 39/30; *RejPosRozpr* b4; Bo vmiłowáli ławę człowieczą [*ludzką WujNT*] więcey niźli ławę Bożá. *BudNT Ioann* 12/43, *Rom* 4/6; Człowiekác wřędy Bog/ dla wybáwienia teź człowieczego/ obiecował Przodkom nářzym *CzechRozm* 48v, 58v, 215v; *ModrzBaz* 2, 11, 61, 65, 143; *SkarŻyw* 384; *KochTr* 3; *CzechEp* 213, 214 [2 r.], 234, 246, 295 [2 r.]; *NiemObr* 72; *KochFr* 130; *GórnRozm* Bv, Ev, E3, M3v, N2v, N3; *ZawJeřt* 8, 25, 38; *Phil* N; *GrabowSet* E; *KołakCath* B4; *KołakSzczęřl* C2; *WujNT* 1.*Cor* 2/11, *Gal* 2/6, s. 738, 1.*Petr* 1/24, Yyyyy2v; *SarnStat* 137, 240, 1267; *SzarzRyt* A.

W charakterystycznych połączeniach: człowiecze (-y, -a) czas(y) (3), dobro (dobre) (7), niemoc (4), rzecz (4), sprawa (5), śmierć (7), wiek (13), zbawienie (5), zdrowie (13), żywot (życie) (38).

Fraza: »nie (jest) człowiecza (sprawa)« = nie w mocy ludzkiej (2): Abowiem nie ieřt teź to człowiecza řpráwá przywieřć kogo ku wierzeniu BOřkim rzeczám/ ieřli mu ich BOG łam nie obiáwi *CzechRozm* 146; Oto by bogá prořić/ żeby człowiek Co námniey řzczęřcia przeciwnego/ doznał/ Bo żeby zgołá nic/ to nie człowiecza. *KochOdpr* B2v.

f. Złóžony z ludzi; *hominum PolAnt, Vulg* (75) : aby wiedzieli żywi že Pánem nawyźřy [= Bóg] w kroleřtwie człowieczem [*in regno hominum*]/ á komu chce dáie ie/ podłęgo teź z ludzi řtánowi ná nie. *BudBib Dan* 4/14; niemářz nic tu řzkodliwřęgo/ Náđ towarzyřtwa zwiázek człowieczego *GosłCast* 52.

Wyrażenia: »narod człowieczy« = ludzie [szyk 26 : 10] (36): Abowiemeř ty wziáł przymierze wieczne z człowieczem národem *RejPs* 131, 98v, 102, 153v, 172v, 212, 213 [2 r.], 215v; Bo to dawna przewara w człowieczym narodzie Iź kaźdy w řzczęřciu buien a krotek w przygodzie *Rejřóz* K6v; *RejKup* n7v; ten kaźdy řnádnie obaczy iáko ieřt wiele grzechow/ á iáko wiele vpadkow y przygod zá człowieczym národem chodzi. *RejPos* 129v, 5, 19v, 49v, 51v, 297v (18); *HistLan* B3; *RejZwierc* 4, 78v; *BudNT* d3v; *KochPs* 89; *MWilkHist* G; *ArtKanc* D8.

»człowiecze pokolenie« = ludzie (2): *OpecŻyw* 130; Bog Oćiec niechćiał być inřzym řpořobem człowieczemu pokoleniu przeiednány/ iedno žeby Pan Chryřtus [...] ná řię przyiáł kaźń wřzeláká/ ludzkim grzechom powinna *ReszPrz* 82.

»rodzaj człowieczy« = ludzie [szyk 19 : 4] (23): *BierRaj* 18v; O krolu niebieřki [...] ráczyles řie na ten řwiat narodzitz/ aby przez řwá řwięťá řmiertz człowieczy rodzáy odkupil *OpecŻyw* 101, 5v, 7, 9, 149, 184; *PatKaz I* 4, 15; *PatKaz III* 96; *KromRozm III* B; *GórnDworz* Gg4; NAmileyřy bráćia/ ten řyn ięthy od zboieć/ ieřći rodzay człowieczy/ ktory ięty ieřt przez grzech pierwře⁸⁰ oycá nářzego Adámá *HistRzym* 6, 40, 75, 76, 90, 127v (8); *RejPos* 303v; *KochFrag* 15; *WujNT* 300.

»rod człowieczy« = *ludzie* [szyk 2 : 1] (3): *GlabGad* F4; *RejWiz* 28v; Lecż Noemu ízło o íámego Bogá/ Szło o wízytek swíat nád ktorym iuż trwogá/ Pewna wiśiáá. Szło nád inne rzeczy/ O rod człowieczy. *KlonFlis* D3v.

»stan człowieczy« = *ludzie* (7): BOg wieczny á wífechmocny Pan Narodu ludzkiego/ Raczył przeyrzeć mocą Bołtwá íwego nałwíętfłego/ Stan człowieczy/ yáko miał żyć ku wieczney Czći iego. *MrowPieś* A3, [*idem* 2 r.]: *ktv*, A2v; A ták rádżęc miey ná pieczy/ Iáko fláby ítan człowieczy/ Nie będzieli Pan Bog z námi/ Máło przemożemy íami. *RejZwierc* 254; *ArtKanc* N10v; *KolakSzczęśl* A3v; *SzarzRyt* Av.

»stworzenie człowiecze« = *człowiek, ludzie; humana creatura PolAnt* [szyk 1 : 1] (2): była mądrfzą [*panną Maryja*] nad wízytko ítworzenye czlouyecze *PatKaz III* 111v; Przeto poddáni bądzcie wízelkiemu człowieczemu ítworzeniu dla Páná: choć krolowi iáko przednieyízemu. Choć ítároftam/ iáko przezeń poíłány *BudNT 1.Petri* 2/13.

g. *Przedstawiający człowieka, będący odbiciem człowieka, wyglądający na człowieka (28)* : A gdym to vyrzał w kościele Páná Kryíthufowym/ náprzećiwko powadze pílmá Swiętego/ wíłzący Obraz tzłowieczy/ zrzesałem gy/ y dałem rádę ítrożom onego mieyfcá áby lepiej vbogiego vmárłego onym obwinęli *KrowObr* 112; Tedy zálz dothknęło fie mnie iákoby widzenie człowiecze [*visio hominis*]/ y poíliło mie/ á rzekło *Leop Dan* 10/18; *BielKron* 95v; *Species et figura humana*. Ofobá człowiecza *Mącz* 404c; *OrzQuin* P4v; *HistRzym* 28v, 45; *RejPos* 294 [2 r.]; *BudBib Sap* 13/13; á nieináczey názwánia czćią godne [*są przymuszone oznaki czci*] iedno iáko człowieczy obraz názwánia człowiekiem íełt godzien. [*quam homo pictus hominis nomine dignus habetur*] *ModrzBaz* 40; Iaćiem żebrak vbogi/ práwie cíeń człowieczy *KochPs* 60; *CzechEp* 142, 183; *KochFr* 130; *WujNT* 471; *SiebRozmyśl* F4.

W charakterystycznych połączeniach: człowieczy(-a, -e) cień (3), kształt (3), obraz (2); osoba (8), podobieństwo (2).

Wyrażenie:»osoba człowiecza« [w tym: w osobie człowieczej (5)] = człowiek [szyk 4 : 2] (11): BielKron 1v, 63; *RejPos* 148v; fáłz Antykryftow o dułzy kthorą on rozumie być ták w cíele/ iákoby iáką ofobę w ofobie człowieczej/ człowieká w człowieku *GrzegŚm* A3; *CzechEp* 346; *NiemObr* 138. *Cf Wyrażenie przyimkowe.*

Wyrażenie przyimkowe: »w osobie człowieczej« = w imieniu człowieka, ludzi (5): Styfkuie íobie prorok w ofobie człowieczej w tem pńalmie ná niebęspieczęńtwo tego doczełnego żywotá *RejPs* 189, 197v, 204v, 207v, 208v.

h. *Należący do człowieka jako jego własność (7)* : *OpecŻyw* 181v; *KrowObr* 23v [3 r.]; Bo kto w pánu wezwan niewolnikie^m/ wyíwobodzonym páńfkim íełt. Tákież też kto íwobodnjm [!] wezwan/ niewolnik íełt Chríftufow. Cenąście kupieni niebywayćie niewolniki człowieczemi [*servi hominum*]. *BudNT 1.Cor* 7/23; *Prot* A3v; Nie godzi fię tobie mieć żony brátá twego. A íełliz to rzekł [*Jan Chrzyciel*] o żenie człowieczej/ iákożby rzekł więcey o pánnie Bogu poílubioney? *WujNT* 204.

**** Bez wystarczającego kontekstu (1)** : *Calag* 348a.

2. Chrystusowy (1) :

Zestawienie: »ciało człowiecze« = *Eucharystia (1)*: O czyele bozym tak pyłzą/ yłz czałto ye przyymouala [*Maryja matka Jezusa*] [...] byly trwayący wmodlythwye y wpołpolytouanyu lamanego chleba zmaryą matką yezufouą czo fyą o czyele bozym rozumye [...] gdyłz cristus yey myly fyn dal był yułz przykazanye Joannis Softego c[*apitulum*]: yeno kto nyepozyual czyala czlouyeczego [*carnem Filii hominis Vulg Ioann 6/54*] a nyepyl by krwye yego nyema zyuota wfoby dla tego zyuota uyecznego panna yego {czyalo} pozyuala *PatKaz III 137*.

Cf CZŁECZY, CZŁOWIECKI, **CZŁOWIECZEŃSKI**, LUDZKI, **NIECZŁOWIECZY**

KK